
ARTYKUŁY

EWA JASKA

MAŁGORZATA LULEWICZ

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

ZMIANY W HIERARCHII CZYNNIKÓW KSZTAŁTUJĄCYCH MOTYWACJE ROLNIKÓW DO WPROWADZANIA EKOLOGICZNYCH METOD PRODUKCJI W ROLNICTWIE

1. Wprowadzenie

Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku wdrażanie ekologicznych metod produkcji do praktyki rolniczej było postrzegane jak przykład działań transgresyjnych, które podejmują ludzie motywowani potrzebami wyższego rzędu, takimi jak np. samorealizacji, wiedzy i rozumienia rzeczywistości, a wskazywały na to głównie badania europejskie [Fischer 1982, Pirkhlüber i Gründlinger 1993, Preuschen i Osswald, 1993]. Wśród czynników kształtujących motywację do wprowadzania zmian szczególne miejsce zajmowały przyczyny o charakterze endogennym, np. zainteresowania, osobiste dążenia, potrzeba bezpieczeństwa czy też wiedzy i rozumienia rzeczywistości. Drugą grupę stanowiły przyczyny o charakterze egzogennym, czyli rynek żywności ekologicznej, polityka informacyjna, polityka państwa w zakresie rolnictwa ekologicznego. Dotychczasowe wyniki badań wskazują, że tylko współistnienie wyżej wymienionych grup przyczyn warunkuje efektywne adaptowanie ekologicznej metody pracy w rolnictwie. Jest to bowiem proces zmian charakteryzujący się dużym stopniem złożoności i radykalności, a w związku z tym wymagający także wysokich kompetencji w sferze wiedzy, świadomości i postaw. Prowadzenie gospodarstwa rolniczego w oparciu o ekologiczne metody produkcji w rolnictwie jest zadaniem trudniejszym, niż gospodarowanie w sposób tradycyjny, konwencjonalny. Wynika to m.in. z konieczności przestrzegania szeregu zasad i warunków gospodarowania, z braku wystarczającego dostępu do informacji na temat ekologicznej produkcji oraz niewielkie-

go asortymentu środków do produkcji ekologicznej na polskim rynku. Rolnicy prowadzący gospodarstwa według ekologicznych metod stanowią najmniejsze, lecz zarazem najistotniejsze ogniwo procesu produkcji żywności ekologicznej. Na poziomie gospodarstwa podejmowane są bowiem decyzje, które istotnie wpływają na rozwój rynku żywności ekologicznej.

Liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce w 2005 roku, według opracowań IJHAR-S, wynosiła 7182. Produkcja ekologiczna była prowadzona na ogólnej powierzchni 159 709 ha, co stanowiło dwukrotny wzrost w stosunku do 2004 roku i trzykrotny w odniesieniu do 2003 roku [Raport IJHAR-S 2005].

2. Cel i metody badań

Celem opracowania jest wskazanie czynników motywujących rolników do wprowadzania ekologicznych metod produkcji w rolnictwie i przedstawienie zmian jakie zostały zaobserwowane od początku lat dziewięćdziesiątych do chwili obecnej. W związku z tym zostaną zaprezentowane wyniki badań przeprowadzonych wiosną 2006 roku w województwie mazowieckim w powiecie Maków Mazowiecki. Badaniami objęto 34 rolników prowadzących gospodarstwa z atestem i w okresie przestawiania. Według wykazu IJHAR-S z roku 2004 na terenie powiatu Maków Mazowiecki 99 rolników prowadziło gospodarstwa ekologiczne, w tym 19 posiadało certyfikat zgodności, a 80 było właścicielami gospodarstw w okresie przestawiania na metody ekologiczne [Lulewicz, 2006]. W badaniach została zastosowana metoda sondażu diagnostycznego, na którą złożyły się następujące techniki: ankieta oraz analiza materiałów źródłowych.

Natomiast w celu przedstawienia zmian zostaną zaprezentowane także wyniki wcześniejszych badań, ze szczególnym uwzględnieniem badań z roku 1992 [Jaska 1995], które również zostały przeprowadzone przy zastosowaniu metody sondażu diagnostycznego. Badaniami tymi objęto gospodarstwa rolnicze, które uzyskały już atest Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi EKOLAND i gospodarstwa w okresie przestawiania. W badaniach uczestniczyło 80 rolników z różnych regionów Polski. Prawidłowe i możliwie pełne zaprezentowanie zmian w hierarchii czynników motywujących do wdrażania ekologicznych metod produkcji wyjaśnia także potrzebę przedstawienia wyników innych dotychczasowych badań w tym obszarze.

Zarówno w badaniach prowadzonych w 1992 roku, jak również w prowadzonych wiosną 2006 roku w powiecie Maków Mazowiecki została zastosowana klasyfikacja potrzeb wynikająca z realizacji „celów nadrzędnych” działalności ludzkiej dla określenia czynników kształtujących motywację. Autorami klasyfikacji jest zespół pracowników Ośrodka Badań Progностycznych Politechniki Wrocławskiej [Przychodzeń, 1992]. Tymi nadrzędnymi celami są: cel egzystencjalny, cel pro-

kreacyjny, cel społeczny, cel funkcjonalny i cel rekreacyjno-kulturalny. W związku z zastosowaną typologią wyróżniane są następujące grupy potrzeb:

- egzystencjalne, np.: potrzeby pokarmowe, potrzeby ekologiczne, potrzeby zdrowotne, potrzeby bezpieczeństwa (ochrona życia i zdrowia), potrzeby wypoczynku;
- prokreacyjne, np.: potrzeby rodzinne, potrzeby wychowawcze;
- społeczne, np.: potrzeby oddziaływania, potrzeby prestiżu, potrzeby altruizmu i społecznego pożytku;
- funkcjonalne, np.: potrzeby samorealizacji, potrzeby samodoskonalenia i rozwoju, potrzeby wynagradzania, potrzeby osiągnięć, potrzeby swobody, potrzeby informacyjne;
- rekreacyjno-kulturalne, np.: potrzeby estetyczne, potrzeby ludyczne.

Wybór tej klasyfikacji uznany za najwłaściwszy, nie odrzuca oczywiście pozostałych, w tym hierarchii względnej przewagi potrzeb A. Masłowa, bowiem potrzeby takie jak: fizjologiczne, bezpieczeństwa, przynależności i miłości, szacunku i uznania, samourzeczywistnienia, wiedzy i rozumienia, estetyczne są także wymieniane i uwzględniane w opisanej klasyfikacji.

3. Czynniki o charakterze endogennym

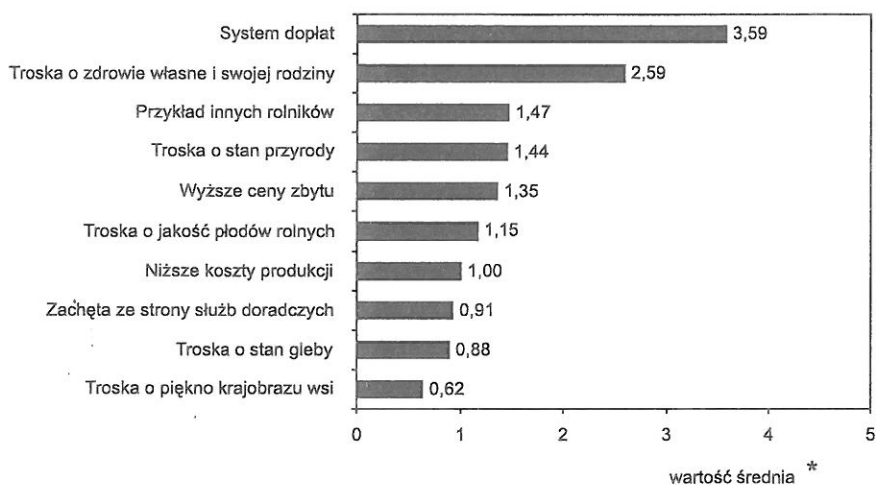
Wśród czynników o charakterze endogennym należy wskazać na przyczyny z grupy potrzeb egzystencjalnych, w tym na potrzeby zdrowotne. Rolnicy biorący udział w badaniach przeprowadzonych w 2006 roku wybierali spośród 10 czynników decydujących o podejmowaniu gospodarowania metodami ekologicznymi 5 najważniejszych, które następnie oceniali w pięciostopniowej skali od najważniejszego do najmniej ważnego. Troska o zdrowie własne i swojej rodziny była wymieniana w drugiej kolejności czynników skłaniających do podjęcia ekologicznego sposobu gospodarowania i czynnik ten uzyskał średnią wartość 2,59 (rysunek 1). Wyrażana przez rolników troska o zdrowie i potrzeba jego chronienia jest nierozzerwalnie związana z przekonaniem i świadomością zalet żywności ekologicznej oraz różnic pomiędzy żywnością wyprodukowaną metodami ekologicznymi a żywnością konwencjonalną.

Na podobną zależność wskazały odpowiedzi respondentów w 1992 roku. Wśród potrzeb określanych wspólnym mianem egzystencjalnych wysokie miejsce w hierarchii potrzeb zajęły potrzeby pokarmowe, zdrowotne i bezpieczeństwa rozumiane jako ochrona życia i zdrowia, a także ekologiczne. Rolnicy ci w odpowiedzi na pytanie o cel gospodarowania na drugim miejscu wymieniali produkcję żywności wysokiej jakości, a w dalszej kolejności troskę o przyszłość własnej rodziny. Względy zdrowotne zostały także wymienione w drugiej kolejności wśród motywów ekologicznego gospodarowania (tabela 2). Wśród cech metod

ekologicznych motywujących do jej stosowania takich jak: walory krajobrazowe, względy zdrowotne, walory wychowawczo-etyczne i względy ekonomiczne, względy zdrowotne zostały wskazane przez 75,0% badanej populacji na pierwszym miejscu (wytwarzanie żywności o wysokiej jakości i przebywanie w zdrowym środowisku), chociaż 60,0% badanych walory krajobrazowe sklasyfikowało na miejscu czwartym (tabela 1). Wynikało to zapewne z faktu łączenia walorów krajobrazowych jedynie z estetyką otoczenia. Tym bardziej, że ochrona środowiska była wymieniana jako cel gospodarowania na pierwszym miejscu. Ciekawym faktem była zgodność co do pierwszej lokaty. Zaistniała ona niemal w każdej grupie rolników, bez względu na wiek, wykształcenie i staż pracy w rolnictwie.

Rysunek 1

Czynniki decydujące o podejmowaniu gospodarowania metodami ekologicznymi

* wartość średnia: 1 oznacza czynnik najmniej ważny, a 5 czynnik najważniejszy.

Źródło: [Lulewicz, 2006].

Tabela 1

Cechy metody ekologicznej motywujące do jej stosowania

Cechy	Liczba odpowiedzi	Hierarchia			
		I miejsce	II miejsce	III miejsce	IV miejsce
1. Walory krajobrazowe	liczba	3	4	25	48
	%	3,7	5,0	31,2	60,0
2. Względy zdrowotne	liczba	60	15	4	1
	%	75,0	18,7	5,0	1,2
3. Walory wychowawczo-etyczne	liczba	11	49	19	1
	%	13,8	61,3	23,8	1,2
4. Względy ekonomiczne	liczba	6	12	32	30
	%	7,5	15,0	40,0	37,6

Źródło: Wyniki badań własnych.

Podobnie wyniki badań przeprowadzonych wiosną 2006 roku świadczyły o odczuwanej przez rolników potrzebie ochrony środowiska i świadomości zagrożeń, chociaż czynniki te otrzymały niższe wartości, o czym świadczą odpowiedzi dotyczące troski o stan przyrody, gleby i piękno krajobrazu wsi (rysunek 1).

Badania przeprowadzone w 2006 roku wskazywały także na potrzeby z grupy funkcjonalnych. W tej grupie potrzeb należy podkreślić szczególną rangę potrzeb informacyjnych i wynagradzania, a także samorealizacji, samodoskonalenia i rozwoju oraz potrzebę innowacji. Potrzeby informacyjne były wymieniane jako czynnik posiadający znaczny wpływ na podejmowanie decyzji. Przykład i zachęta innych rolników do podjęcia ekologicznych metod produkcji zajęła trzecie miejsce wśród czynników motywujących do podjęcia decyzji, co należy łączyć z potrzebami o charakterze informacyjnym.

Najistotniejszym źródłem informacji dla rolników z powiatu Maków Mazowiecki w procesie podejmowania decyzji o przestawieniu na ekologiczne metody produkcji był przykład innych rolników wprowadzających metody ekologiczne (rysunek 1). Jedynie pojedyncze osoby wskazały na takie źródła informacji o rolnictwie ekologicznym jak gazety i czasopisma, czy też audycje radiowe. Natomiast żaden z rolników powiatu Maków Mazowiecki nie dowiedział się o możliwości przestawienia gospodarstwa na metody ekologiczne z programów telewizyjnych. Znaczna grupa badanych stwierdziła, iż więcej informacji w środkach masowego przekazu i odpowiednia promocja mogłyby pozytywnie wpłynąć na większe zainteresowanie rolnictwem ekologicznym.

Poznanie zasad rolnictwa ekologicznego było trzecim w hierarchii motywów (tabela 2) i zostało tak sklasyfikowane przez blisko 60% rolników biorących udział w badaniach w 1992 roku. Odnotowana wysoka ranga potrzeb informacyjnych uprawnia do stwierdzenia, jest to istotna cecha wyróżniająca grupę rolników ekologicznych spośród społeczności rolniczej. Wśród ważnych źródeł informacji na temat rolnictwa ekologicznego rolnicy wymieniali: kursy specjalistyczne, kontakty z innymi rolnikami, publikacje zwarte.

Przedstawiona w tabeli powyżej hierarchia motywów i celów została ustalona przy użyciu programu statystycznego Statgraphics. Rolnicy w odpowiedzi na pytanie co zdecydowało o wprowadzeniu ekologicznych metod do ich gospodarstw, kwalifikowali określone czynniki w kolejności od ważnych do mniej ważnych, oznaczając je za pomocą cyfr od 1 (najważniejszy) do 7 (najmniej ważny). Natomiast ranga wymienionych celów została uporządkowana za pomocą cyfr od 1 (najważniejszy) do 4 (najmniej ważny).

Zagadnienie źródeł informacji o rolnictwie ekologicznym było również przedmiotem badań prowadzonych w Polsce południowo-wschodniej w połowie lat dziewięćdziesiątych [Runowski, 1996]. Podstawowym źródłem pierwszych informacji okazały się spotkania z pracownikami ODR, a w dalszej kolejności infor-

macje podawane przez prasę, radio i telewizję. Z pomocy ośrodków doradztwa rolniczego korzystali głównie rolnicy starsi, natomiast młodszy czerpali informacje o rolnictwie ekologicznym również ze środków masowego przekazu. W trakcie prowadzonych badań podjęto także próbę określenia sposobów zdobywania i pogłębiania wiedzy przez rolników w trakcie prowadzenia gospodarstwa ekologicznego. Blisko połowa badanych stwierdziła, że podstawowym źródłem wiedzy były wówczas wydawnictwa Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi „EKOLAND”, a w drugiej kolejności spotkania i seminaria. Natomiast co czwarto badany wskazywał na czasopisma fachowe i biuletyny wydawane przez różne organizacje i instytucje. Bardzo niewielki procent ankietowanych wskazywał na publikacje książkowe. Duży odsetek badanych pogłębiał swoją wiedzę na temat rolnictwa ekologicznego na szkoleniach i konferencjach organizowanych przez EKOLAND oraz ośrodki doradztwa rolniczego.

Tabela 2

Hierarchia motywów i celów gospodarowania ekologicznego według programu statystycznego Statgraphics

Wyszczególnienie	Średnia arytmetyczna	Mediana	Odchylenie standardowe	95% przedział ufności
1. Motywy ekologicznego gospodarowania				
Własne przekonania i zamierzenia	1,63	1	1,02	<1,38;1,85>
Względy zdrowotne	2,69	2	1,40	<2,28;2,90>
Poznanie zasad ekorolnictwa	3,35	3	1,48	<3,02;3,68>
Możliwość wprowadzania zmian etapowo	3,84	4	1,39	<3,52;4,15>
Możliwość oceny u innych	5,19	5	1,19	<4,92;5,45>
Naśladownictwo wzoru	5,26	5,5	1,42	<4,95;5,58>
Korzyści materialne	6,15	7	1,37	<5,85;6,45>
2. Cele ekologicznego gospodarowania				
Ochrona środowiska	1,58	1	0,72	<1,43;1,75>
Produkcja żywności wysokiej jakości	1,84	2	0,75	<3,77;3,98>
Troska o przyszłość rodziny	2,70	3	0,72	<2,54;2,86>
Maksymalny zysk	3,88	4	0,46	<3,77;3,98>

Źródło: Wyniki badań własnych.

Opinie na temat źródeł informacji o produkcji ekologicznej zostały także zebrane podczas badań przeprowadzonych na przełomie 2003 i 2004 roku wśród 108 rolników – członków Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi „Ekoland” [Koreleska 2006]. Najwięcej, bo blisko 3/4 badanych wskazywało na publikacje stowarzyszenia, co wydaje się oczywistym z uwagi na przynależność organizacyjną. Prawie połowa uczestniczących w badaniach potwierdziła również rangę kontaktów z innymi rolnikami prowadzącymi gospodarstwa ekologiczne. Mniejsza rolę w tym zakresie w opinii badanych odgrywały ODR,

środku masowego przekazu. Tylko co 5-ty respondent deklarował uzyskiwanie informacji od doradców, a jeszcze mniejszy odsetek rolników wymieniał media elektroniczne i drukowane jako źródło informacji o rolnictwie ekologicznym. Przyczyn tego zjawiska należy niewątpliwie upatrywać w niewielkiej liczbie czasopism i programów radiowo-telewizyjnych poświęconych zagadnieniom rolnictwa ekologicznego. Natomiast rolnicy twierdzili, że brakuje im głównie informacji na temat punktów skupu i sprzedaży produktów ekologicznych, na temat marketingu ekoproductów, na temat wymogów obowiązujących w Unii Europejskiej oraz ekonomicznych aspektów prowadzenia gospodarstw ekologicznych.

Potrzeby bycia wynagradzanym za swoją pracę znalazły odzwierciedlenie w odpowiedzi dotyczącej dofinansowania produkcji co potwierdziło pierwsze miejsce systemu dopłat wśród czynników motywujących do podjęcia ekologicznego sposobu gospodarowania.

Natomiast wyniki badań z początku lat dziewięćdziesiątych wskazywały w grupie potrzeb funkcjonalnych na ważność takich czynników, jak własne przekonania i zamierzenia, które uznane zostały przez 86% uczestniczących w badaniach rolników za najważniejszy motyw skłaniający do przyjmowania ekologicznego sposobu gospodarowania w rolnictwie (tabela 2). Niemal dla wszystkich ważne okazały się także potrzeby samodoskonalenia i rozwoju. Najczęściej wskazywano na samokształcenie, jako pomocną formę doskonalenia, kursy, kontakty z ośrodkami nauki i wprowadzenie przedmiotu „rolnictwo ekologiczne” do szkół wraz z praktyczną nauką zawodu. Należy jednak przypomnieć, że rolnicy uczestniczący w badaniach na początku lat dziewięćdziesiątych stanowili grupę pionierów rolnictwa ekologicznego w Polsce.

Przeprowadzone badania pozwoliły również zaobserwować oddziaływanie potrzeb o charakterze prokreacyjnym oraz potrzeb społecznych, lecz te ujawniły się z mniejszym natężeniem. Na tego rodzaju potrzeby wskazywały zarówno odpowiedzi rolników uczestniczących w badaniach na początku lat dziewięćdziesiątych, jak również rolników z powiatu Maków Mazowiecki. Pierwsi z nich m.in. cel gospodarowania definiowali jako: zbieranie doświadczeń dla przyszłych pokoleń i upowszechnianie ekologicznych metod pracy w rolnictwie. Drugi z kolei w swoich odpowiedziach zwracali uwagę na potrzebę społecznego pożytku, która znalazła odzwierciedlenie w dążeniu do ochrony środowiska.

Troska o stan przyrody uzyskała wartość średnią 1,44 (rysunek 1) i uplasowała się na 4 miejscu wśród najważniejszych czynników.

Wśród przyczyn z grupy potrzeb rekreacyjno-kulturalnych wymieniana była troska o piękno krajobrazu wsi. Pomimo, iż ta odpowiedź zajęła najniższe miejsce w analizowanej hierarchii potrzeb, to jednak należy podkreślić także rangę tego rodzaju potrzeb, bowiem składają się one na złożony mechanizm motywacji skłaniający do przyjmowania ekologicznych sposobów produkcji.

4. Czynniki o charakterze egzogennym związane z oddziaływaniem otoczenia na rolnika

Przeprowadzone badania, zarówno na początku lat dziewięćdziesiątych, jak i ostatnie, uprawniają do wyodrębnienia takich czynników zewnętrznych jak: polityka rolna państwa, w tym system dopłat do rolnictwa, polityka informacyjna, rynek żywności ekologicznej, organizacja systemu doradztwa i instytucji związanych z obsługą sektora rolnictwa ekologicznego.

Najwyższą wartość wśród czynników decydujących o podjęciu decyzji o przedstawianiu gospodarstwa na ekologiczne metody produkcji uzyskał system dopłat do rolnictwa ekologicznego (rysunek 1). Wszyscy rolnicy biorący udział w badaniach w 2006 roku korzystali z dopłat do rolnictwa ekologicznego wypłacanych przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. O randze tego motywu może także świadczyć odpowiedź na pytanie o dalsze prowadzenie ekologicznego gospodarstwa rolniczego w przypadku gdyby dopłaty zostały zmniejszone lub zlikwidowane. Okazało się, że wszystkie kobiety prowadzące gospodarstwa ekologiczne na terenie powiatu Maków Mazowiecki zadeklarowały rezygnację z produkcji ekologicznej w przypadku zmniejszenia lub zlikwidowania dopłat, natomiast wśród mężczyzn blisko połowa uznała ten powód za wystarczający do zaprzestania gospodarowania zgodnie z metodami ekologicznymi. Wiąże się to zapewne z opinią rolników na temat opłacalności produkcji ekologicznej, szczególnie w okresie przedstawiania gospodarstwa. Wśród odpowiedzi uzyskanych na pytanie, co sprawiło najwięcej problemów rolnikom w trakcie przedstawiania, nieco ponad jedna czwarta wymieniła brak wystarczającej ilości środków finansowych do prowadzenia gospodarstwa zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego.

Rynek żywności ekologicznej to kolejny czynnik decydujący o podejmowaniu gospodarowania zgodnie z ekologicznymi metodami produkcji. Wśród czynników decydujących o podjęciu decyzji o przedstawianiu na ekologiczne metody produkcji odpowiedzi związane z rynkiem zbytu uzyskały wartości średnie: 1,35 dla wyższych cen zbytu i 1,0 dla niższych kosztów produkcji (rysunek 1). Problemy ze sprzedażą wyprodukowanej żywności w gospodarstwach ekologicznych znalazły się na liście głównych problemów towarzyszących procesowi przedstawiania produkcji. Blisko połowa gospodarstw sprzedawała swoje produkty bezpośrednio z gospodarstwa, jedna czwarta na targowiskach, a pojedyncze osoby do sklepów specjalistycznych prowadzących sprzedaż żywności ekologicznej. Żaden z rolników odpowiadających na pytania ankiety nie sprzedawał produktów do hurtowni żywności ekologicznej. Wśród rolników posiadających certyfikat zgodności ponad 80% sprzedawało wyprodukowaną żywność jako konwencjonalną, bez stosownych etykiet umożliwiających odróżnienie żywności ekologicznej. Jest to kolejny dowód na to jak pilnym i koniecznym jest podjęcie działań w kierunku

rozwoju rynku zbytu żywności ekologicznej, aby żywność wyprodukowana metodami ekologicznymi była również sprzedawana jako żywność ekologiczna.

Odpowiedzi wskazały jednocześnie na istotny wpływ wskaźnika opłacalności produkcji na podejmowane decyzje, na konieczność dalszych działań organizujących rynek żywności ekologicznej, który może stać się podstawowym czynnikiem stymulującym rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce.

Na początku lat dziewięćdziesiątych doświadczenia rolników w zakresie funkcjonowania rynku żywności ekologicznej były skromne, a podejmowane działania marketingowe ze strony producentów miały mniejsze znaczenie i były budowane na bazie doświadczeń rolników innych krajów europejskich. Zbyt produktów z gospodarstw ekologicznych objętych badaniami w 1992 roku odbywał się głównie na targowiskach i wśród indywidualnych odbiorców bezpośrednio z gospodarstwa. Opinię taką wyraziło 64% rolników. Pomimo tego dostrzegano już wówczas konieczność wypracowania strategii marketingowej w oparciu o prognozowaną skalę popytu, m.in. na podstawie przesłanek demograficznych, analizy struktury podaży i potrzeb określających asortyment towarów poszukiwanych przez konsumentów.

Z przeprowadzonych w 2006 roku badań wynika także, że kadry doradcze miały mały udział w podejmowaniu decyzji o rozpoczęciu gospodarowania zgodnie z ekologicznymi metodami (rysunek 1). Jedna piąta respondentów wskazała na doradców jako źródło informacji o rolnictwie ekologicznym, chociaż bardzo mały procent wymienił ODR jako miejsce organizowania specjalistycznych kursów, m.in. w zakresie przedstawiania na ekologiczne metody produkcji. Należy jednak zauważyć rozbieżności w ocenie funkcjonowania służb doradczych wystawionej przez rolników Polski południowo-wschodniej w trakcie badań prowadzonych w połowie lat dziewięćdziesiątych i rolników z powiatu Maków Mazowiecki, co może tłumaczyć zróżnicowana sytuacja w poszczególnych województwach w zakresie organizacji służb doradczych. Liczba specjalistów ds. ekologii pracujących w strukturach WODR i RCDRRiOW wynosiła w 2003 roku 156 osób, w tym 76 pracowników zakładowych i 80 terenowych [Skórnicki, 2004]. Jeden doradca współpracował wówczas przeciętnie z 15 gospodarstwami ekologicznymi, a ośrodki doradztwa rolniczego w ciągu roku organizowały średnio 3 – 4 kursy podstawowe oraz 2 specjalistyczne. Na zainteresowanie tą formą doskonalenia zawodowego miała wpływ zmiana regulacji prawnych, bowiem do 2001 roku, wejścia w życie ustawy o rolnictwie ekologicznym, kursy z zakresu rolnictwa ekologicznego były obowiązkowe, a obecnie uczestnictwo w kursach jest rzeczą dowolną.

Na pytanie, czy instytucje rządowe (w tym kadry doradcze) w wystarczającym stopniu udzielają pomocy rolnikom, zdecydowana większość badanych w 2006 roku odpowiedziała przecząco i uznała że instytucje doradztwa rolniczego nie

wypełniają swojej roli w zakresie upowszechniania i wdrażania ekologicznych metod produkcji w rolnictwie. Zupełnie odmienne opinie zebrały jednostki certyfikujące. 85,3% badanych uważała, iż jednostki certyfikujące w wystarczającym stopniu udzielają pomocy. Wśród problemów napotkanych w trakcie przedstawiania gospodarstw na ekologiczne metody produkcji rolnicy wymieniali problemy z ochroną roślin, ograniczeniem zachwaszczenia, planowaniem płodozmianu i uprawą gleby. Wymienione powyżej problemy mogą świadczyć o konieczności zintensyfikowania działań podejmowanych przez doradców z ODR w ramach wypełniania roli informacyjnej i upowszechnieniowej, która mogłaby być pomocną w rozwiązywaniu problemów jakie rolnicy napotkali w trakcie przedstawiania gospodarstw na ekologiczne metody produkcji. Okazuje się, że pomimo działań podejmowanych przez kadry doradcze już na początku lat dziewięćdziesiątych i odnotowywanego, m.in. w wyniku ich pracy, wzrostu liczby gospodarstw ekologicznych w Polsce, udział Ośrodków Doradztwa Rolniczego w rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce w opinii respondentów był niewystarczający i nadal należy doskonalić metody współpracy w tym obszarze produkcji rolniczej.

5. Podsumowanie

Wyniki dotychczasowych badań potwierdzają wpływ przyczyn o charakterze endogennym i egzogennym na podejmowanie decyzji o wprowadzeniu ekologicznych metod do produkcji rolniczej. Należy odnotować coraz bardziej widoczny wzrost znaczenia przyczyn o charakterze egzogennym.

Respondenci dopatrywali się problemów w rozwoju rolnictwa ekologicznego w organizacji rynku żywności ekologicznej, niewystarczającym zainteresowaniu sytuacją rolników ze strony instytucji rządowych, braku dostatecznej informacji w środkach masowego przekazu, w nieodpowiedniej promocji, niskim wskaźniku świadomości ekologicznej społeczeństwa i niedostatecznej pomocy doradców.

Rolnicy z powiatu Maków Mazowiecki wskazywali na potrzebę organizacji rynku żywności ekologicznej, na konieczność aktywnej polityki państwa w obszarze rolnictwa ekologicznego i podejmowania działań informacyjno-promocyjnych w celu budowania świadomości ekologicznej społeczeństwa. Proponowane kierunki działań nie można określić mianem nowatorskich, bowiem takie postulaty były już formułowane w latach dziewięćdziesiątych. Tym bardziej należy zintensyfikować działania w otoczeniu gospodarstw ekologicznych z uwagi na rangę czynników egzogennych kształtujących motywację rolników do wdrażania ekologicznych metod produkcji.

LITERATURA

1. Jaska E. (1995): Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania ekologicznego sposobu gospodarowania w rolnictwie. Praca doktorska, Wydział Ekonomiczno-Rolniczy SGGW, Warszawa.
2. Fischer R. (1982): Wege und Gründe, die zur Umstellung auf biologischen Landbau führten. [w:] Der andere Landbau. Lehrstuhl für Geschichte und Soziologie der Land- und Forstwirtschaft, ETH Zürich, s. 36-72.
3. Lulewicz M. (2006): Czynniki kształtujące motywację rolników do przedstawiania gospodarstw na ekologiczne metody produkcji na przykładzie powiatu Maków Mazowiecki w województwie mazowieckim. Praca licencjacka, Warszawa.
4. Koreleska E. (2006): Funkcjonowanie i rozwój gospodarstw ekologicznych. Praca doktorska, Wydział Ekonomiczno-Rolniczy SGGW, Warszawa.
5. Pirkhlüber W., Gründlinger K. (1993): Der biologische Landbau in Österreich. "Ökologie und Landbau", nr 86.
6. Preuschen G., Osswald N. (1993): Betriebslehre für den ökologischen Landbau. Stiftung „Ökologie und Landbau“.
7. Przychodzeń Z. J. (1992): Zarys dydaktyki doskonalenia zawodowego. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
8. Runowski H. (1996): Ograniczenia i szanse rolnictwa ekologicznego. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
9. Stan rolnictwa ekologicznego w Polsce w 2005 roku. Raport IJHAR-S, Warszawa 2005, www.gijhar-s.gov.pl
10. Skórnicki H. (2004): Doradztwo w rolnictwie ekologicznym. [w:] Rolnictwo ekologiczne – nowe warunki działania wynikające z członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Materiały z seminarium, Warszawa.

EWA JASKA, MAŁGORZATA LULEWICZ

ZMIANY W HIERARCHII CZYNNIKÓW KSZTAŁTUJĄCYCH MOTYWACJE ROLNIKÓW
DO WPROWADZANIA EKOLOGICZNYCH METOD PRACY W ROLNICTWIE

STRESZCZENIE

Dotychczasowe wyniki badań wskazują, że współistnienie czynników o charakterze endogennym i egzogennym warunkuje efektywne adaptowanie ekologicznych metod pracy w rolnictwie, chociaż coraz większa rola jest przypisywana otoczeniu społeczno-gospodarczemu. Zaprezentowane wyniki badań przeprowadzonych wiosną 2006 roku, w powiecie Maków Mazowiecki, uprawniają do wymienienia wśród czynników o charakterze endogennym potrzeb z grupy egzystencjalnych (potrzeby zdrowotne i ekologiczne) i funkcjonalnych (informacyjne i wynagradzania). Natomiast wśród czynników o cha-

rakterze egzogennym należy podkreślić znaczenie polityki rolnej państwa, w tym systemu dopłat, polityki informacyjnej, rynku żywności ekologicznej, organizacji systemu doradztwa i instytucji związanych z obsługą sektora rolnictwa ekologicznego. Wyniki badań przeprowadzonych na początku lat dziewięćdziesiątych wskazywały na wysoką rangę potrzeby samorealizacji, potrzeb informacyjnych, samodoskonalenia i rozwoju w grupie potrzeb funkcjonalnych.

EWA JASKA, MAŁGORZATA LULEWICZ

CHANGES IN THE HIERARCHY OF FACTORS FORMING THE REASONS OF FARMERS FOR INVITATION OF ECOLOGICAL METHODS OF WORKING IN AGRICULTURE

SUMMARY

Findings have been doing so far they show that the effective adaptation of environmentally friendly methods of working in agriculture is determined by the coexistence of endogenous and exogenous factors, although bigger and bigger role is attributed to socioeconomic surroundings. Findings which were carried out in the spring of 2006 in Ma-ków Mazowiecki region entitle us to list needs from existential group (e.g. health and ecological needs) and functional (e.g. information and payment) among endogenous factors. However, it is important to emphasize among exogenous factors, importance of: agriculture policy, extra charges system, information policy, market of ecological food, organization of system of extension and institution connected with service of ecological agriculture sector. The results of research which were made of the beginning of ninetieth years a high role of information needs, self improvement and development in functional group of needs.